

1.13. МЕТОДИКА КОНСУЛЬТУВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ З МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

METHODOLOGY FOR COUNSELLING STUDENTS OF VOCATIONAL EDUCATION ON YOUTH ENTREPRENEURSHIP IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Людмила Єршова

доктор педагогічних наук, професор,
заступник директора з науково-
експериментальної роботи
Інституту професійної освіти
НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0002-2346-5842>
yershova67@ukr.net

Інна Гриценюк

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
лабораторії професійної кар'єри
Інституту професійної освіти
НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0003-0317-3620>
grihenokinka@ukr.net

Liudmyla Yershova

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Deputy Director for Research and
Experimental Work of the Institute of
Vocational Education of the
NAES of Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-2346-5842>
yershova67@ukr.net

Inna Hrytsenok

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate
Professor, Senior Researcher at the
Professional Career Laboratory of the Institute
of Vocational Education of the
NAES of Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0003-0317-3620>
grihenokinka@ukr.net

Обґрунтовано, що реалізації в Україні Цілі 8 Сталого розвитку, яка спрямовує політику держав на досягнення гідної праці й економічного зростання, сприятиме підготовка майбутніх кваліфікованих робітників до самозайнятості шляхом відкриття і ведення власної справи. Представлено розроблену лабораторією професійної кар'єри Інституту професійної освіти НАПН України методику консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва і відповідний комплекс її навчально-методичного забезпечення. Спрогнозовано ймовірний соціально-економічний ефект від її впровадження в закладах професійної освіти (зменшення безробіття і зниження державних дотацій на утримання безробітних; збільшення кількості легальних малих підприємств і зростання надходжень до державного бюджету; розвиток мережі малих підприємств у кожному регіоні, що у воєнний час виявилися найбільш мобільними і здатними до швидкого відновлення логістичних ланцюжків; стабілізація психологічного стану молодих людей в умовах воєнної невизначеності через формування готовності сприймати чергові проблеми як нові можливості).

It is substantiated that the implementation of Sustainable Development Goal 8 in Ukraine, which directs the policy of states to achieve decent work and economic growth, will be facilitated by preparing future skilled workers for self-employment by starting and running their own business. The article presents a methodology for counselling vocational education students on youth entrepreneurship and a corresponding set of educational and methodological support developed by the Laboratory of Professional Career of the Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical

Sciences of Ukraine. The probable socio-economic effect of its implementation in vocational education institutions is predicted (reduction of unemployment and reduction of state subsidies for the maintenance of the unemployed; increase in the number of legal small enterprises and growth of revenues to the state budget; development of a network of small enterprises in each region, which in wartime proved to be the most mobile and capable of rapid restoration of logistics chains; stabilisation of the psychological state of young people in conditions of military uncertainty through the formation of readiness to perceive..

Ключові слова: професійна освіта, сталий розвиток суспільства, підприємництво, підприємницька компетентність, консультування з молодіжного підприємництва.

Keywords: vocational education, sustainable development of society, entrepreneurship, entrepreneurial competence, counseling on youth entrepreneurship.

Відповідно до реалізації цілі 8 Сталого розвитку, що орієнтує політику держав на досягнення гідної праці й економічного зростання, в Україні до 2030 року прогнозувалися зростання продуктивності вітчизняної економіки, збільшення кількості робочих місць, розвиток підприємництва, творчості й інноваційної діяльності, забезпечення повної і продуктивної зайнятості, створення безпечних умов праці. Але повномасштабна війна РФ проти України докорінно змінила світ українського бізнесу та його перспективи. Якщо до 24 лютого 2022 року малий бізнес в Україні мав чимало організаційно-правових і логістичних проблем, то війна поставила його перед новими обставинами, з яких значна частина – непереборної сили (окупація, руйнування логістичних шляхів, знищення приміщень і обладнання, втрата професійних кадрів, зміна споживацьких пріоритетів тощо).

З огляду на числення виклики і загрози,²²⁶ надважливим завданням вітчизняної системи професійної освіти в умовах зруйнованої війною економіки й катастрофічного зростання безробіття є формування нових цілей професійної підготовки молоді, які б ураховували нові соціально-економічні реалії, потреби воєнного ринку праці, завдання повоєнної відбудови і забезпечення сталого розвитку українського суспільства,²²⁷ Має також докорінно змінитися і філософія професійної освіти повоєнного періоду, де підготовка молоді до підприємництва повинна розглядатися не як супутня навчальна ціль

²²⁶ Radkevych, V., & Yerzhova, L. (2022). Status of preparedness of vocational education system to counter real and potential threats to national security and national interests of Ukraine in the conditions of external and internal challenges. *Professional Pedagogics*, 1(24), 4–17. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.4-17>

²²⁷ Єршова, Л. (2022b). Перспективи підготовки молоді до підприємницької діяльності у повоєнний час. *Інноваційна професійна освіта*, 1(2), 91–94. <https://doi.org/10.32835/2786-619-X/2022/1.2>

професійної підготовки майбутніх фахівців, а як наскрізне системне завдання для всіх ланок освітнього процесу та позанавчальної діяльності закладу професійної (професійно-технічної) освіти (далі: П(ПТ)О).

Водночас варто зазначити, що сучасна система професійної освіти, попри визнання важливості підготовки молоді до підприємництва, не готова здійснювати якісне консультування здобувачів освіти з молодіжного підприємництва: відсутня зорієнтованість викладачів, майстрів виробничого навчання та здобувачів освіти на постійно змінні умови сучасної ринкової економіки; недосконалою є підготовка педагогів до здійснення консультування з питань молодіжного підприємництва; є потреба в розробленні й упровадженні чітких процедур, форм і методів консультування з питань молодіжного підприємництва здобувачів П(ПТ)О для повоєнного відновлення економіки України²²⁸.

Отже, важливими аспектами організації консультування з молодіжного підприємництва є: вивчення сучасного стану підготовки здобувачів професійної освіти до молодіжного підприємництва; обґрунтування нової парадигми підготовки української молоді до самозайнятості шляхом відкриття і ведення власної справи;²²⁹ визначення концептуальних засад консультування з молодіжного підприємництва в закладах П(ПТ)О;²³⁰ визначення й обґрунтування педагогічних умов організації і проведення в закладах П(ПТ)О ефективного консультування з молодіжного підприємництва;²³¹ підготовка педагогів професійної школи до здійснення консультування з молодіжного підприємства;²³² розроблення методики консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного

²²⁸ Єршова, Л. М., Шевчук, Л. І., & Шамралюк, О. Л. (ред.) (2022). Формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників до підприємницької діяльності: матеріали експерименту всеукраїнського рівня (2019–2021), *Інноваційна професійна освіта*, 2(3). 43–44. <https://conference.ivet.edu.ua/index.php/1/issue/view/3/3>

²²⁹ Орлов, В. Ф. (2023). Нова парадигма підготовки майбутніх фахівців до кар'єри у молодіжному підприємстві, *Сучасна наука та освіта: стан, проблеми, перспективи: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (20–21 березня 2023 р., м. Полтава)*, (с. 131–133). Полтава. <https://doi.org/10.12958/978-617-8016-78-4-2023>

²³⁰ Базиль, Л. (2022). Концептуальні засади консультування з молодіжного підприємництва в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. *Інноваційна професійна освіта*, 5(6), 27–31.

²³¹ Гриценко, І. А. (2023). Педагогічні умови, форми і методи організації консультування з молодіжного підприємництва у ЗП(ПТ)О в період воєнного стану та повоєнного відновлення економіки України. *Colloquium-journal*, 25(184), 3–7. <https://colloquium-journal.org/wp-content/uploads/2023/10/Colloquium-journal2023-184-1.pdf>

²³² Єршова, Л. (2022с). Підготовка майбутніх педагогів професійної школи до організації в закладах професійної (професійно-технічної) освіти консультування з молодіжного підприємства. *Інноваційна професійна освіта*, 5(6), 61–70.

підприємництва;²³³ розроблення та впровадження комплексу навчально-методичного забезпечення консультування з молодіжного підприємництва в закладах П(ПТ)О (монографія,²³⁴ методичний посібник,²³⁵ практичний poradник,²³⁶ довідник²³⁷).

Таким чином, важливість підготовки здобувачів П(ПТ)О до підприємницької діяльності як дієвого фактору впливу освіти на прискорення повоєнного відновлення й розвиток економіки України 2020²³⁸ актуалізувала необхідність обґрунтування методики консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва, що й було розроблена та апробована лабораторією професійної кар'єри Інституту професійної освіти НАПН України. Така методика є способом організації практичної й теоретичної діяльності учасників консультування, що зумовлений закономірностями й особливостями змісту підготовки молоді до підприємницької діяльності в контексті реалізації Цілей сталого розвитку.

Метою методики консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва є формування підприємницької компетентності, підвищення готовності і здатності молоді до відкриття і ведення власної справи Існує кілька аргументів щодо важливості її впровадження:

– готовність до самозайнятості у сфері малого бізнесу дає фахівцю можливість уникнути безробіття у разі призупинення діяльності чи повного закриття підприємств та організацій, до праці на яких він готувався в закладі освіти;²³⁹

– розвинена підприємницька компетентність, що передбачає наявність економічних, правових і психологічних знань, умінь і

²³³ Єршова, Л. (2023). Методика консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва. *Інноваційна професійна освіта*, 2(9), 358–362.

²³⁴ Готується до видання у 2024 р.

²³⁵ Закатнов, Д. О. (ред.), Байдулін, В. Б., Ваніна, Н. М., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Закатнов, Д. О., & Савченко, М. О. *Консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва для повоєнного відновлення економіки України: методичний посібник*. ІПО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738714/>

²³⁶ Базиль, Л. О., Байдулін, В. Б., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Орлов, В. Ф., Савченко, М. О., & Теловата, М. Т. (2022). *Молодіжне підприємництво в умовах воєнного стану: практичний poradник*. ІПО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735025>

²³⁷ Базиль, Л. А., Байдулін, В. Б., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Орлов, В. Ф., Савченко, М. О., Теловата, М. Т., & Тітова, О. А. (2022). *Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників до молодіжного підприємництва: довідник*. ІПО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/733742>

²³⁸ Alekseeva, S., & Yershova, L. (2020). Content and forms of modern training of future specialists for entrepreneurship activity. *Professional Pedagogics*, (21), 44–52. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2020.21.44-52>

²³⁹ Алексеева, С. В., Базиль, Л. О., Байдулін, В. Б., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Орлов, В. Ф., & Сохаська, Г. М. (2021). *Основи економічної грамотності та підприємництва: навчальний посібник*. Полісся. (Лист Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України №22.1/12-Г-1024 від 23.11.2020 р.). <http://lib.iitta.gov.ua/729005/>

навичок, дає змогу не лише відкрити власну справу, але й зберегти її в умовах воєнного часу та розвинути в умовах повоєнного відновлення економіки;

– сформовані навички самоменеджменту, роботи в команді, прийняття самостійних рішень, розвинена психологічна готовність до діяльності в нестандартних умовах допомагатимуть молоді швидко справлятися з апатією та депресією, адаптуватися до стрімких змін воєнного ринку праці, розуміти кон'юнктуру нових економічних відносин, знаходити в сучасному економічному ландшафті перспективну нішу для розвитку власної справи;²⁴⁰

– наявність набутого в закладі освіти особистого досвіду успішної ділової активності, отриманого від участі у проєктній діяльності і заходах на базі підприємств-партнерів та за їх участю, додаватиме молодому фахівцю впевненості у прийнятті власних рішень щодо презентації власної бізнес-ідеї та її реалізації;²⁴¹

– включення до системи консультування з молодіжного підприємництва соціогуманітарного складника, що передбачає формування низки ключових здатностей (наприклад, розуміти особливості устрою держави, формування й використання її бюджету, усвідомлювати роль малого бізнесу у збереженні демократичного ладу, діяти відповідно до національних інтересів країни тощо), які сприятимуть зменшенню відтоку молоді за кордон в умовах воєнного часу та її поверненню в умовах повоєнного відновлення економіки.²⁴²

Таким чином, консультування з молодіжного підприємництва може сприяти зменшенню безробіття і зниженню державних дотацій на утримання безробітних, збільшенню кількості легальних малих підприємств і зростанню надходжень до державного бюджету; розвитку мережі малих підприємств у кожному регіоні, що у воєнний час виявилися найбільш мобільними і здатними до швидкого відновлення логістичних ланцюжків; стабілізації психологічного стану молодих людей в умовах воєнної невизначеності через формування готовності сприймати чергові проблеми як нові можливості.

Основні компоненти методики визначають її змістову та формальну сторони.

²⁴⁰ Алексеева, С. В., Базиль, Л. О., Байдулін, В. Б., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Орлов, В. Ф., & Сохацька Г.; Теловата, М. Т. (ред.). *Підприємницька компетентність майбутніх фахівців: методичний посібник* Полісся.

²⁴¹ Орлов, В. (2022). Розвиток ділової активності майбутніх кваліфікованих робітників. *Інноваційна професійна освіта*, 1(2), 178–181. ІПО НАПН України.

²⁴² Radkevych, V., & Yershova, L. (2022). Status of preparedness of vocational education system to counter real and potential threats to national security and national interests of Ukraine in the conditions of external and internal challenges. *Professional Pedagogics*, 1(24), 4–17. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.4-17>

Змістова сторона стосується обґрунтування: змісту, моделей, алгоритмів, що допомагають усвідомленню сутності консультування з молодіжного підприємництва як соціально-педагогічного феномена, що має вплив на сталий розвиток суспільства; основних наукових категорій вивчення феномена «консультування з молодіжного підприємництва»; співвідношення цілей такого консультування з прямими та опосередкованими його результатами.

Формальна сторона визначає: форми зв'язків із різними науками, що впливають на зміст і результати консультаційної діяльності; співвідношення активності всіх учасників консультаційної діяльності; характер колективних, групових, індивідуальних форм консультаційної діяльності; кількість і складність завдань, які ставляться перед здобувачами професійної освіти щодо їх підготовки до підприємницької діяльності тощо.

Запропонована методика висвітлює теоретичні, практичні й технологічні основи реалізації в закладах П(ПТ)О консультування з молодіжного підприємництва і дає організаторам консультування змогу розв'язати низку важливих завдань:

- на основі вивчення педагогічних феноменів, пов'язаних з підприємницькою діяльністю молоді, розкрити між ними закономірні зв'язки (наприклад, простежити зв'язок між змістом професійної підготовки майбутніх фахівців, рівнем їх готовності до підприємництва, відсотком випускників, працевлаштованих у сфері малого бізнесу, та рівнем безробіття в певному регіоні);

- на основі виявлених закономірностей визначити перелік нормативних документів щодо організації в закладах П(ПТ)О консультування з молодіжного підприємництва, із зазначенням вимог до діяльності всіх суб'єктів консультаційної діяльності;

- виявлення педагогічного й соціально-економічного значення консультування з молодіжного підприємництва та його місця в системі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників;

- визначення завдань консультування майбутніх кваліфікованих робітників з молодіжного підприємництва;

- визначення та застосування методів, засобів, форм організації консультаційної діяльності для підвищення ефективності підготовки випускників закладів П(ПТ)О до підприємницької діяльності (розвиток підприємницької компетентності; розвиток готовності до відкриття власної справи й ведення соціально відповідального бізнесу; здатність до економічно виправданого ризику тощо).

Теоретичні аспекти консультування з молодіжного підприємництва передбачають необхідність обґрунтування: основних

категорій консультування з молодіжного підприємництва; принципів консультаційної діяльності з підготовки здобувачів професійної освіти до відкриття й ведення власної справи; закономірностей консультування з молодіжного підприємництва.

Практичні аспекти консультування з молодіжного підприємництва визначаються шляхом створення в закладі освіти необхідних організаційно-педагогічних умов і конкретизуються через: добір і застосування найбільш ефективних видів консультаційної діяльності з підготовки молоді до підприємницької діяльності та форм організації консультування з молодіжного підприємництва; забезпечення відповідності змісту консультаційної діяльності до специфіки галузі, для якої готуються в закладі П(ПТ)О майбутні фахівці; чітке визначення умінь і навичок, які мають бути сформовані у майбутніх кваліфікованих робітників для підвищення їх готовності і здатності до відкриття і ведення власної справи.

Технологічні аспекти консультування з молодіжного підприємництва покликані обґрунтувати перелік часткових методик, що міститимуть певні алгоритми організації і проведення консультативної діяльності з підготовки здобувачів освіти до підприємництва (психологічного консультування; юридичного консультування; бізнес-консультування).²⁴³

Розроблення методики консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва має будуватися на чітко визначеній та обґрунтованій теоретичній базі, що передбачає розуміння і прийняття основоположних понять і термінів. З огляду на це, ми пропонуємо організаторам консультування здобувачів освіти з молодіжного підприємництва в закладах П(ПТ)О ознайомитися з педагогічними інноваціями, розробленими в рамках наукових досліджень лабораторії професійної кар'єри Інституту професійної освіти НАПН України, що здійснювалися упродовж 2019–2023 років.

Перш за все варто орієнтуватися на *концепцію консультування з молодіжного підприємництва в закладах П(ПТ)О*,²⁴⁴ що є складно-системною цілісністю мети, завдань, методологічних підходів, принципів, форм організації психолого-педагогічного процесу надання дієвої допомоги майбутнім фахівцям у започаткуванні власної справи та успішного провадження підприємницької діяльності в умовах

²⁴³ Закатнов, Д. О. (ред.), Байдулін, В. Б., Ваніна, Н. М., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Закатнов, Д. О., & Савченко, М. О. (2023). *Консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва для повоєнного відновлення економіки України*: методичний посібник. ІПО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738714/>

²⁴⁴ Базиль, Л. (2022). Концептуальні засади консультування з молодіжного підприємництва в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. *Інноваційна професійна освіта*, 5(6), 27–31.

ринкової економіки, що реалізується в інтелектуальній, дослідно-аналітичній і проєктній діяльності педагогічних працівників (на основі аналізу проблемних питань та розроблення конструктивних рішень їх розв'язання), у взаємодії зі здобувачами професійної освіти задля застосування набутих ними знань і вмінь, зокрема в складанні бізнес-планів.

Водночас варто ознайомитися з основними положеннями низки інших педагогічних інновацій, що можуть бути корисними у процесі організації консультування з молодіжного підприємництва. Серед них: концепція діяльності центрів професійної кар'єри;

– педагогічна система підготовки майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності;

– моделі (системи кар'єрного консультування учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти; онлайн-консультування учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти з розвитку професійної кар'єри)

– технології (мотивації учнів закладів П(ПТ)О до розвитку професійної кар'єри; розвитку кар'єрних орієнтацій учнів закладів П(ПТ)О; формування кар'єрної компетентності учнів закладів П(ПТ)О; розвитку ділової активності майбутніх кваліфікованих робітників; розвитку підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих кадрів із використанням елементів самоменеджменту; розвитку підприємницької активності учнівської молоді засобами проєктної діяльності; розвитку фінансової грамотності майбутніх кваліфікованих робітників у системі П(ПТ)О).

Ці та інші інновації представлені в розділі «Педагогічні інновації з розвитку кар'єрної та підприємницької компетентності майбутніх фахівців», виданого у 2022 р. довідника «Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників до молодіжного підприємництва».²⁴⁵

Успішність організації консультування залежить також від вироблення єдиного підходу до визначення сутності педагогічних феноменів, пов'язаних з організацією та реалізацією консультаційної діяльності. Важливо, щоб усі учасники консультування однаково розуміли значення таких понять. Тому акцентуємо увагу на визначенні сутності найголовніших із них: консультування, консультування з підприємництва, професійна консультація, консультаційні підходи.

Зокрема, *консультування* пропонуємо трактувати як двостороннє спілкування, під час якого консультант допомагає клієнту прийняти

²⁴⁵ Базиль, Л. А., Байдулін, В. Б., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Орлов, В. Ф., Савченко, М. О., Теловата, М. Т., & Тітова, О. А. (2022). *Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників до молодіжного підприємництва*: довідник. ІПО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/733742>

інформоване рішення. Консультування називають також «конфіденційним діалогом між клієнтом і людиною, що надає допомогу, що має на меті допомогти клієнту впоратися з проблемою і прийняти щодо проблеми власне рішення». За визначенням Британської асоціації консультування, під цим терміном мається на увазі робота з індивідуумами та їх взаємовідносинами, спрямована на розвиток, підтримку під час кризи, наставництво чи вирішення проблем. Завдання консультування – надати клієнту можливість проаналізувати, виявити та прояснити способи більш задовільного та повноцінного життя. Про консультативний процес можна говорити тоді, коли хтось, який тимчасово або постійно перебуває в ролі консультанта, надає свій час, увагу і повагу іншому, який тимчасово перебуває в ролі клієнта». Суб'єкти консультування з молодіжного підприємництва у закладах П(ПТ)О: викладачі, практичні психологи, соціальні працівники, стейкхолдери і роботодавці в присутності педагога, волонтери, що пройшли спеціальне навчання.

З огляду на це, *консультування з підприємництва* варто розглядати як аналіз конкретних ситуацій, що виникають у процесі підприємницької, бізнес-діяльності та допомога клієнту (замовнику) у прийнятті найбільш адекватних рішень. Консультативна діяльність у бізнесі та підприємстві спрямована також на актуалізацію й усвідомлення підприємцем тих якостей своєї індивідуальності, що впливають на його роботу (бізнес) та особистісний розвиток. Вона дає можливість адекватно оцінити себе як професіонала в бізнесі з позиції критеріїв психологічної науки та вимог реалій сьогодення, дозволяє побачити нові напрями і шляхи досягнення своїх цілей і визначити конкретні психологічні методи і прийоми для реалізації свого потенціалу. Існує три форми організації психологічної допомоги бізнесу та підприємству: експертиза, навчання, співпраця.²⁴⁶

Відтак, *консультування з молодіжного підприємництва* можна вважати: особливим *видом* формальної і неформальної освіти для кар'єри, що передбачає розвиток особистісних якостей, загальнонавчаних ключових і гібридних навичок, розвиненого підприємницького мислення та поведінки; *формою* підвищення обізнаності здобувачів П(ПТ)О з питань самозайнятості та можливостей кар'єрного зростання у підприємстві; *засобом* розроблення бізнес-проектів, керування віртуальними міні-

²⁴⁶ Базиль, Л. А., Байдулін, В. Б., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Орлов, В. Ф., Савченко, М. О., Теловата, М. Т., & Тітова, О. А. (2022). *Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників до молодіжного підприємництва: довідник*. ІПО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/733742/>

підприємствами, оволодіння діловими навичками і знаннями про те, як розпочати й успішно розвивати власний бізнес.

Професійна консультація визначається як науково організоване інформування людей про професії, призначене головним чином для молоді, що закінчує загальноосвітню школу, з метою практичної допомоги у виборі професії з урахуванням схильностей, інтересів і здібностей, що сформувалися, а також потреб суспільства. Професійна консультація повинна інформувати про роль і перспективи кожної професії, обґрунтовувати потребу в кадрах, визначати зміст трудової діяльності, розкривати соціально-економічний і санітарно-гігієнічний статус професій, давати уявлення про можливі шляхи професійного навчання та вимоги відповідної професії до людини. Отже, професійна консультація покликана допомагати людям у процесі вибору професії, а також під час планування професійної кар'єри відповідно до можливостей, що надає особистості суспільство з урахуванням її індивідуальних якостей. Можна вважати, що професійна консультація – це частина системи професійної орієнтації, що проводиться з урахуванням фізичних і психологічних особливостей респондента, його загальних і професійних інтересів, схильностей і здібностей, загальної і професійної підготовки, медичних і психологічних вимог до працівника даної професії, а також зведених даних про попит на робочу силу, можливості працевлаштування і навчання за тими чи іншими професіями і спеціальностями.²⁴⁷

Консультаційні підходи можна визначити як напрями діяльності, характерні для конкретного консультанта. Наприклад, психологічний консультант з позицій поведінкової психології (біхевіоризму), буде розглядати *поведінку* здобувача освіти як функцію систем винагороди й покарання. У першу чергу він буде зосереджуватися на тому, як на поведінку впливають фактори навколишнього середовища (а не думки чи несвідомі мотивації). Натомість, особистісно орієнтовані консультанти (коучі) здебільшого зосереджуються на вродженій доброті клієнта і використовують ненаправлений стиль взаємодії. Серед психологічних консультантів найпоширенішими консультативними підходами є: психодинамічне консультування; міжособистісне консультування; гуманістичне / клієнтоорієнтоване консультування; екзистенціальний підхід; когнітивно-поведінковий підхід; консультування на основі уважності; раціональний емоційний

²⁴⁷ Базиль, Л. О., Байдулін, В. Б., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Орлов, В. Ф., Савченко, М. О., & Теловата, М. Т. (2022). *Молодіжне підприємництво в умовах воєнного стану: практичний порадник*. ІПО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735025>

підхід; реальністний підхід; конструктивістський підхід; системний підхід; наративний підхід; творчий підхід.

Таке розмаїття наукових підходів часто створює для консультантів певні проблеми. У першу чергу, це пов'язано з кваліфікацією консультанта, його базовою освітою і особливостями підвищення кваліфікації. Наприклад, якщо психологічним консультуванням з підготовки молоді до підприємництва займатиметься фаховий психолог, вибір того чи іншого підходу не буде для нього проблематичним, оскільки він знайомий з особливостями найпопулярніших підходів і має власні переконання і пріоритети щодо використання якогось із них. Однак маємо практику, коли в закладах освіти функції з психологічного консультування покладаються на педагогів без базової психологічної освіти, яким дуже важко збудувати науково виважену систему консультування молоді. Від такої практики варто відмовлятися, що потребує як розроблення окремої методики психологічного консультування молоді з підготовки до підприємництва, так і добору та відповідної підготовки самих консультантів до такого специфічного виду консультативної діяльності.

Консультування з молодіжного підприємництва тісно пов'язане з поняттям коучингу. Тому важливо розуміти сутність педагогічного феномену, витоки якого лежать у спортивному наставництві, позитивній, когнітивній та організаційній психології, в уявленнях про свідоме життя й можливості постійного і цілеспрямованого людського розвитку.

Коучинг пояснюється як: *метод* безпосереднього навчання менш досвідченого співробітника, більш досвідченим у процесі роботи; *форма* індивідуального наставництва, консультування; *процес* створення умов для всебічного розвитку особистості майбутнього підприємця з використанням індивідуального потенціалу людини і метою максимальної ефективності його діяльності (кар'єрний коучинг, бізнес-коучинг, коучинг особистої ефективності, лайф-коучинг).

Кар'єрний коучинг останнім часом називають кар'єрним консультуванням. Це поняття включає оцінку професійних можливостей і компетентностей, консультування з кар'єрного планування, вибір шляху розвитку, супровід у пошуку роботи.

Бізнес-коучинг спрямований на організацію пошуку найефективніших шляхів досягнення цілей компанії. При цьому проводиться робота з окремими керівниками компанії та з командами співробітників.

Лайф-коучинг полягає в індивідуальній роботі з людиною, яка орієнтована на покращення її життя у всіх сферах (здоров'я, самооцінка, взаємини).

Підготовка до підприємництва в закладах П(ПТ)О некомерційного спрямування – процес непростий і потребує ретельної підготовки та злагодженості дій не лише безпосередніх консультантів, але й усього педагогічного колективу: керівників, педагогів, майстрів виробничого навчання і навіть партнерів. Отже, важливо прийняти певні спільні для всіх правила, що допоможуть об'єднати зусилля колективу й досягти очікуваних результатів – створити належні умови для ефективного консультування з молодіжного підприємництва. Прийняття й дотримання таких правил є запорукою досягнення синергетичної взаємодії всіх учасників консультування та його високої ефективності.

У процесі організації в закладах професійної освіти консультування з молодіжного підприємництва першочерговим є усвідомлення організаторами та консультантами важливості прийняття єдиних для всіх норм, правил, вимог та визначення механізмів їх неухильного дотримання. Звернемося до значення терміну «принцип». Під цим поняттям розуміється: першопочаток; основне вихідне положення будь-якої наукової системи, теорії, ідеології; засада, основа, на якій вибудовується певний процес, система дій; особливість, покладена в основу створення або здійснення чогось; переконання, норма, правило, яким керується особа чи соціальна група в житті та діяльності. Символічно, що поняттям «принцип» (від лат. *princeps* – перший), називали також воїнів важкої піхоти армії стародавнього Риму, які тримали першу лінію в бойовому порядку. Тобто, у контексті організації консультування з молодіжного підприємництва, визначення принципів – це окреслення першої лінії педагогічного фронту.

Отже, *принципи консультування з молодіжного підприємництва* – це керівні положення, що мають бути покладені в основу організації та здійснення консультативної діяльності в закладі професійної освіти з метою: дотримання законних прав усіх суб'єктів консультування; розвитку педагогічної ініціативи;

розвитку педагогічної й соціальної відповідальності; розвитку самозарадності здобувачів професійної освіти; підвищення готовності молоді до відкриття власної справи за здобутим фахом; формування здатності випускників успішно й відповідально вести власний бізнес навіть за несприятливих умов; зміцнення іміджу закладу освіти й

системи освіти в цілому; сприяння розвитку вітчизняної економіки; сприяння захисту інтересів суспільства і держави.²⁴⁸

Отже, очевидно, що визначення певних принципів як керівних положень для забезпечення ефективності консультування з молодіжного підприємництва – крок дуже важливий, але не єдиний. Не менш значимим і, по суті, вирішальним є усвідомлення і прийняття таких керівних положень кожним суб'єктом консультування з молодіжного підприємництва. Усі члени педагогічної команди мають усвідомити сутність кожного принципу, зрозуміти його призначення, мету, наслідки неврахування у своїй діяльності.

Проте саме по собі усвідомлення принципів хоч і важливе, але недостатнє для забезпечення ефективності певної педагогічної діяльності. Потрібно, щоб кожен член команди включив визначені педагогічним колективом принципи до системи особистісних переконань. Це дасть змогу зробити колективні принципи внутрішніми переконаннями кожного учасника консультативної діяльності.

Отже, лише поєднання усвідомлення і прийняття принципів командою однодумців дасть змогу організувати й реалізувати ефективну консультативну діяльність. Це допомагає долати труднощі, що неодмінно виникають у процесі розв'язання педагогічних завдань, досягати згуртованості дій, покращує взаєморозуміння між учасниками консультування, сприяє досягненню так бажаного в педагогічній діяльності синергетичного ефекту, коли отриманий результат перевищує очікування команди.

Виникає логічне запитання: як досягти такого єднання, які умови необхідні для усвідомлення і прийняття кожним членом педагогічної команди спільних групових норм і правил? Відповідь на це запитання криється в положеннях освітнього менеджменту.

Для усвідомлення кожного принципу потрібно ґрунтовне інформування членів команди про його сутність, особливості, призначення, тощо. Цьому сприяє системна робота закладу освіти з підвищення педагогічної майстерності і професійної кваліфікації членів педагогічного колективу, створення умов для розвитку їх самоосвіти, проведення семінарів, вебінарів, педагогічних конференцій, інших заходів, що в сукупності покликані дати повну інформацію про важливість принципів організації консультування з молодіжного підприємництва. Отже, не достатньо прийняття рішення про організацію в закладі освіти консультативної діяльності. Для того,

²⁴⁸ Yerzhova, L. (2024). Principles of counseling vocational education students on youth entrepreneurship. *Professional Pedagogics*, 1(28), 69–79. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2024.28.69-79>

щоб ця діяльність стала ефективною, колектив потрібно до неї ретельно готувати. Кожен майбутній учасник цієї діяльності має усвідомити її як систему зрозумілих компонентів і логічних педагогічних дій.

Прийняття принципів – так само як усвідомлення, є процесом внутрішнім. Однак формується воно не в процесі участі педагога в різних заходах, а стає результатом його самоаналізу та особистих висновків.

Отже, усвідомлення і прийняття є послідовними феноменами: прийняття того чи іншого принципу стає результатом усвідомлення його важливості не лише для справи, але й для людини особисто.

У цій послідовності криється певна загроза. Полягає вона в тому, що ефективність підготовки педагогів до усвідомлення принципів, якими варто керуватися у процесі консультування з підприємництва, завжди залежатиме від попереднього життєвого і професійного досвіду педагога. Негативний досвід, пов'язаний з невдачами, зневірою у результативність педагогічних проєктів, недовіра до керівництва, емоційне вигорання та багато інших факторів можуть звести нанівець ймовірні титанічні зусилля керівництва чи організаторів консультування. У такому разі педагог зрозуміє сутність певного положення, усвідомить його значення, але так і не прийме, тобто не зробить особистим переконанням. Для уникнення цього важливо не лише готувати команду, але й правильно формувати її склад. Мало ймовірно, що група невмотивованих і зневірених педагогів стане згуртованим педагогічним колективом навіть після тривалого гарно організованого навчання.

Отже, для забезпечення дієвості принципів консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва необхідно сформувати команду вмотивованих досвідчених фахівців та розробити для них систему підготовчих заходів.

Пропонуємо короткий огляд основних принципів консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва.

Принцип гуманізму – основоположний принцип, що акцентує увагу на Людині як цінності, її гідності, праві на щастя та виявлення своїх здібностей. Вважається, що його застосування в певному виді діяльності є критерієм прогресивності відповідного соціального інституту. Відтак, педагогічна рада закладу П(ПТ)О, приймаючи рішення про організацію консультування з молодіжного підприємництва має так організувати роботу, добирати консультантів, формувати зміст консультативної діяльності, форми її реалізації, щоб у центрі цілей і завдань стояла особистість здобувача

освіти. Результатом застосування цього принципу у консультуванні з молодіжного підприємництва має стати впевненість майбутнього фахівця у своїх силах, усвідомлення ним можливості відкрити власну справу та успішно її вести; зростання самозарадності випускників у цілому і в бізнес-діяльності зокрема.

Принцип законності – це загальногалузевий провідний принцип, який пронизує усю сферу правовідносин організаторів і учасників консультування. Суть його полягає в суворому дотриманні та виконанні всіма суб'єктами консультування правових норм, верховенстві закону щодо інших нормативно-правових актів. Це – принцип чіткої визначеності норм права. Наприклад, якщо держава накладає на поведінку людей ті чи інші обмеження, то вона щонайменше має чітко і недвозначно окреслити межі цих вимог. У процесі організації консультування з молодіжного підприємництва цей принцип передбачає чіткий розподіл функцій між усіма суб'єктами консультативної діяльності, визначення норм і правил для кожного суб'єкта, передбачення системи стимулів і мотивацій, винагород і санкцій тощо. Це означає, що правові норми (преміювання, нагородження, визначення обов'язків, відсторонення від діяльності тощо) не повинні залежати від розсуду конкретних посадових осіб. Всі вони мають бути чітко регламентовані. Водночас, у сучасних закладах П(ПТ)О реалізація цього принципу в процесі організації консультування з молодіжного підприємництва зустрічаються з багатьма проблемами правової невизначеності. Яскравим прикладом може бути відсутність у центрів кар'єри закладів П(ПТ)О, що відповідно до своїх функцій мають найкращі можливості готувати молодь до підприємництва, статусу штатного структурного підрозділу. Це означає, що практично всі такі центри функціонують як позаштатні на громадсько-волонтерських засадах і робота в них для педагогічних колективів закладів є черговим безоплатним навантаженням. Відсутність законних унормованих підстав для реалізації консультативної діяльності в центрах кар'єри змушує керівники тих закладів освіти, в яких вони відкриті, «перекроювати» функції своїх штатних працівників, знаходити позабюджетні способи їх мотивування та заохочення для організації роботи Центрів, добору ефективних форм роботи й досягнення певних позитивних результатів. З точки зору класичних теорій мотивації, такий підхід до реалізації будь-якого проєкту є малоефективним. Зазвичай нехтування цим принципом в питаннях організації консультування з молодіжного підприємництва може призводити до: нерівномірного розподілу навантаження між педагогами, зловживання відповідальністю педагогів та їх залежністю

від керівництва, перенавантаження та емоційного вигорання багатьох активістів, або скочування закладу освіти до імітаційної діяльності.

Принцип моральності у консультативній діяльності. В обґрунтуванні цього принципу варто виходити з різниці понять «мораль» і «моральність». Якщо перше – сукупність законів, норм і правил, то друге – спосіб їх дотримання в реальному житті й діяльності. В основі цього принципу – золоте правило моральності, що закликає: «Стався до інших так, як ти хотів би, аби вони ставилися до тебе». Моральні правила мають загальне значення, діють однаково для всіх людей незалежно від статі, віку, соціального чи майнового становища. Вони регулюють процес спілкування між людьми, вчать так висловлювати думки чи виявляти свої наміри, щоб це не ображало співрозмовника, орієнтують у ставленні до інших виявляти доброзичливість, повагу, готовність розуміти й поважати чужі інтереси. Цей принцип лежить в основі дипломатії, що є надважливим аспектом успішної бізнес-діяльності.

Отже, в організації і проведенні консультування здобувачів освіти з молодіжного підприємництва цей принцип має особливе значення. По-перше, він вимагає керівництво бути прикладом моральності для своїх підлеглих, а консультантів – прикладом моральності для здобувачів освіти. По-друге, у процесі консультування цей принцип має бути прийнятий здобувачами освіти як керівництво до дії. Для цього заклад освіти має демонструвати повне неприйняття подвійних стандартів, особливо в питаннях стосунків з партнерами, які є потенційними роботодавцями, або колишніми випускниками, які стали підприємцями.

Принцип добросовісного використання. Цей принцип у систему принципів організації та проведення консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва привнесений з авторського права. У юридичній практиці добросовісне використання означає, що захищені авторським правом матеріали за певних умов можна використовувати без дозволу власника цих прав. Під використанням у консультуванні з молодіжного підприємництва варто розуміти застосування різного роду педагогічних інновацій, діагностичних, психологічних чи дидактичних методик, педагогічних систем, концепцій, технологій, дорожніх карт тощо.

Принцип добросовісного використання не застосовується автоматично чи на підставі згадки про нього. Якщо ви використовуєте чужий твір, захищений авторським правом, немає гарантії, що на ваш випадок поширюється принцип добросовісного використання. Це означає, що в державних закладах професійної освіти у процесі

реалізації різного роду консультаційної діяльності варто використовувати методики, технології та видання, рекомендовані Міністерством освіти і науки України, вченими радами закладів освіти і наукових установ відповідного профілю. А це знову актуалізує важливість розроблення програм консультаційної діяльності з питань підготовки молоді до підприємницької діяльності.

Принцип систематичності і послідовності консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва вимагає чіткої структурної організації інформації, необхідної майбутнім фахівцям для відкриття власної справи, раціонального розподілу її на окремі смислові фрагменти і поетапного їх опанування. В умовах закладу освіти це може бути реалізовано завдяки об'єднання цілей і завдань урочної та позанавчальної діяльності закладу освіти. Систематичність консультування забезпечується тим, що підготовка молоді до працевлаштування шляхом самозайнятості має реалізовуватися і на заняттях, і в центрах кар'єри, і на позанавчальних заходах.

Наприклад, до штатів понад 85 % центрів кар'єри закладів П(ПТ)О входять консультанти (професійний, кар'єрний, бізнес-консультант і юрисконсульт). Кар'єрне консультування традиційно здійснюють штатні психологи або соціальні педагоги закладів освіти. Юридичні консультації проводять штатні юристи або викладачі правознавства. Бізнес-консультування реалізують здебільшого викладачі економіки, рідше – представники партнерських організацій чи роботодавців (за згодою). Професійне консультування часто поєднується з кар'єрним. У випадку наявності у штаті Центру окремого профконсультанта, його обов'язки зазвичай покладаються на майстра виробничого навчання. Отже, ті заклади освіти, в яких функціонують центри кар'єри мають досвід логічного структурування інформації, необхідної молоді для розвитку підприємницької компетентності та підвищення готовності і здатності до відкриття власної справи. Психологи допомагають майбутньому фахівцю дослідити свою особистість, виявити властивості, сприятливі для бізнес-діяльності, розвинути риси і якості, необхідні для досягнення успіху в бізнесі. Юридичні консультанти – вчать правильно відкривати і відповідально вести власний бізнес, уникати проблем із законом, захищати свої інтереси, не порушуючи інтересів інших членів суспільства. Бізнес-консультанти знайомлять з особливостями ринку послуг для молодих підприємців.

Посилює системність консультативної роботи включення питань підготовки молоді до підприємництва в робочі програми інших

дисциплін що вивчаються здобувачами освіти, а також до планів виховної роботи закладу освіти та окремих груп здобувачів.

Послідовність підготовки до підприємництва може забезпечуватися тим, що кожен консультант визначатиме перелік послідовних занять і завдань на цілий рік (або на період навчання здобувача за певною спеціальністю), що дає змогу здобувачам освіти не просто отримувати відповіді на питання щодо перспектив і можливостей працевлаштування у сфері малого бізнесу під час індивідуальних консультацій, але й здобувати системну підготовку до майбутньої бізнес-діяльності, де виклад інформації буде логічним і відповідатиме рівню знань і попередньому життєвому досвіду здобувача.

Отже, очевидно, що реалізація цього принципу потребує копіткої роботи з науково-організованого планування й контролю всіх видів консультаційної діяльності.

Принцип практичної орієнтації консультаційної діяльності передбачає добір таких форм і методів роботи, які даватимуть здобувачеві освіти відповіді на питання, пов'язані з реальними кроками щодо відкриття і ведення бізнесу. Цьому сприяє спрямування всієї діяльності педагогічного колективу у практичну площину підготовки молоді до підприємництва. Прикладом такої практичної орієнтації є досвід Японії, як країни з великою часткою малого бізнесу у структурі ВВП, де популярними є інноваційні педагогічні технології формування інтересу молоді до підприємницької діяльності, високої культури бізнес-діяльності та соціальної відповідальності.²⁴⁹ Це, зокрема, досягається шляхом колективної проєктної діяльності з відкриття певного бізнесу, в якій бере участь увесь заклад освіти (від молодших курсів, для яких участь у такому проєкті є обов'язковою, до старших – де здобувачі освіти можуть брати в ньому участь за бажанням). Такі проєкти включені до освітнього процесу, вони об'єднують всі структурні підрозділи закладу освіти, весь його персонал і всіх здобувачів, яких подібні проєкти занурюють у реальну сферу діяльності з відкриття бізнесу – від ідеї до отримання прибутку.

Принцип корпоративної соціальної відповідальності означає: відповідальне ставлення будь-якої організації, компанії, соціальної інституції до свого продукту або послуги, до споживачів, працівників, партнерів; активну соціальну позицію різних інституцій, що полягає в гармонійному співіснуванні, взаємодії та постійному діалозі з

²⁴⁹ Patoka, A., & Baidulin, V. (2020). Pedagogical technology of formation of interest in entrepreneurial activity among students of professional (vocational) educational institutions. *Professioi Pedagogacs*, 1(21), 116–122.

суспільством, участі у розв'язанні соціальних проблем. Заклад освіти – державна інституція, що надає населенню країни освітні послуги, зокрема з консультування молоді щодо відкриття і ведення власної справи. Відтак, заявлена освітня послуга має бути надана якісно. Імітація консультаційної діяльності або її непрофесійна організація чи проведення є обманом суспільних очікувань і кваліфікується як безвідповідальна.

Термін «корпоративна соціальна відповідальність» з'явився у 1950-х роках і стосувався сфери бізнесу. На думку американського економіста Г.Боуена, корпоративна соціальна відповідальність має стосуватися обов'язку бізнесменів проводити політику та ухвалювати рішення, що відповідають цілям і цінностям їхнього суспільства. Це положення започаткувало дискусію про бізнес-етику та соціальну відповідальність компаній.²⁵⁰ Водночас цей принцип не в меншій мірі стосується і закладів освіти, які фінансуються з державного або місцевого бюджетів, виконуючи соціальне замовлення на підготовку фахівців певної якості. З огляду стан економіки України, підірваної вторгненням російської федерації, ця відповідальність зростає в рази.

Вітчизняний ринок потребує не просто кваліфікованих, але й самозарадних фахівців, здатних забезпечити себе роботою, а свою родину достатком, не покладаючись на ослаблену війною державу. Тобто підготовка здобувачів освіти до самозайнятості має стати наріжним каменем оновлення й модернізації освітніх програм підготовки фахівців усіх спеціальностей. Той заклад освіти, який не здійснив аналізу своїх програм на встановлення відповідності їх змісту потребам воєнної та повоєнної економіки, чинить всупереч вимогам принципу соціальної відповідальності. Корпоративність відповідальності полягає в тому, що провина за неякісну підготовку молоді до життя й діяльності в умовах війни та невизначеності покладається не лише на керівництво, але й на педагогічну раду, що представляє весь колектив закладу освіти.

Отже, організація консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва має бути юридично оформлена й унормована, вмотивована, забезпечена якісно підготовленим кадровим складом, та змістом, що відповідатиме нагальним потребам суспільства й економіки. Будь-який педагог, погоджуючись на участь в організації і проведенні консультування здобувачів освіти з молодіжного підприємництва, бере на себе відповідальність за задоволення

²⁵⁰ Kyivstar Business Hab (2023, 20 червня). *Що таке корпоративна відповідальність та навіщо вона бізнесу?* <https://hub.kyivstar.ua/articles/shho-take-korporativna-soczialna-vidpovidalnist-ta-navishho-vona-biznesu>

соціальних очікувань щодо зростання готовності молоді до відкриття власної справи та її здатності вести бізнес відповідально. Відмова колективу від організації такого консультування також можна розглядати як бездіяльність, відсторонення від проблеми зростання безробіття серед молоді, що нестиме для закладу освіти відкладені в часі, але неминучі іміджеві втрати.

Методика консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва базується на низці *закономірностей*: цілей консультування; змісту консультування; технологій, форм і методів консультування; використання засобів консультування; системи контролю й оцінювання результатів консультаційної діяльності. На деяких із них варто акцентувати увагу.

Існує певна закономірність між *якістю нормативно-правового забезпечення та інтенсивністю впровадження педагогічних інновацій*. Наприклад, доведеним є вплив розробленого проекту Типового положення про Центр кар'єри закладу професійної (професійно-технічної) освіти (2020) на інтенсивність відкриття таких центрів у закладах П(ПТ)О. Відомо, що 90,4 % центрів кар'єри були відкриті одразу після оприлюднення типового положення, на основі якого заклади освіти розробляли власні Положення, включаючи до них завдання щодо забезпечення «сприяння розвитку підприємницької ініціативи».^{251,252} Очевидно, що якісний нормативний пакет оптимізує зусилля керівників закладів освіти та організаторів консультування.

Установлено також закономірність *між фінансовим і ресурсним забезпеченням діяльності структурних підрозділів, що здійснюють консультування з молодіжного підприємництва, та ефективністю консультаційної діяльності*.

Наприклад, чим кращим є ресурсне забезпечення консультаційної діяльності (матеріально-технічне, науково-методичне, інформаційно-комунікаційне, кадрове), тим більш ефективною буде її результативність. Наприклад, у закладах П(ПТ)О окремі приміщення мають трохи більше половини відкритих центрів кар'єри. Решта розміщуються у навчальних і методичних кабінетах, приміщеннях приймальної комісії, бібліотеках і навіть у коридорах. Як показує досвід, відсутність фінансування і чіткої локалізації будь-якого структурного підрозділу ускладнює комунікацію штатних працівників

²⁵¹ Базиль, Л. О., Байдулін, В. Б., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Орлов, В. Ф., Савченко, М. О., & Теловата, М. Т. (2022). *Молодіжне підприємництво в умовах воєнного стану: практичний порадник*. ІПО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735025>

²⁵² Базиль, Л. А., Байдулін, В. Б., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Орлов, В. Ф., Савченко, М. О., Теловата, М. Т., & Тітова, О. А. (2022). *Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників до молодіжного підприємництва: довідник*. ІПО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/733742>

між собою, зі здобувачами освіти та з партнерськими організаціями, знижує статусність і престижність підрозділу, відображає ставлення до нього адміністрації як до певної міри маргінального утворення. Близько 20% створених Центрів не оснащені необхідною комп'ютерною технікою і не мають доступу до швидкісного Інтернету, що свідчить про них як про формальні утворення²⁵³. Очевидно, що такі центри не мають змоги якісно виконувати свої функції, що в умовах війни та невизначеності потребують серйозного цифрового забезпечення.

Варто також визнати існування закономірних зв'язків між включеністю консультування з молодіжного підприємництва в освітній процес, у загальну систему позанавчальних виховних заходів та результативністю консультативної діяльності.

Наприклад, відомо, що в багатьох закладах П(ПТ)О робота центрів з розвитку у майбутніх фахівців кар'єрної та підприємницької компетентності не лише передбачає проведення власних заходів, але й поширюється на всю діяльність закладу освіти – як урочну, так і позанавчальну. У 62 % закладів освіти розвиток кар'єрної та підприємницької компетентностей відбувається завдяки викладанню окремих предметів («Основи підприємницької діяльності», «Основи галузевої економіки та підприємництва», «Основи підприємництва», «Економіка підприємства» тощо), у 29 % – у процесі вивчення окремих модулів, у 72 % – при вирішенні на заняттях відповідних теоретичних і практичних завдань. Аналіз відсотків працевлаштування випускників у сфері малого бізнесу дає змогу стверджувати, що кращі результати показують ті заклади освіти, в яких консультування з підприємництва є логічною складовою загальної системи урочних і позанавчальних заходів з підготовки молоді до підприємницької діяльності. Відтак існує очевидна потреба в навчально-методичному забезпеченні процесу розвитку підприємницької компетентності учнів закладів П(ПТ)О Це може досягатися через: підготовку навчальних програм, підручників і посібників до них з урахуванням галузевої специфіки закладів освіти та спеціальностей, за якими в них навчаються майбутні фахівці; розроблення й поширення конспектів уроків, позакласних занять, бізнес-проектів тощо з розвитку підприємницької компетентності майбутніх фахівців).

Потрібно також визнати, що існує зв'язок між наявністю в закладі освіти програми мотивації всіх суб'єктів освітнього процесу

²⁵³ Базиль, Л. О., Байдулін, В. Б., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Орлов, В. Ф., Савченко, М. О., & Теловата, М. Т. (2022). *Молодіжне підприємництво в умовах воєнного стану: практичний порадник*. ІПО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735025>

до участі в консультуванні та результативністю підготовки молоді до підприємницької діяльності.

Вироблення в закладі освіти чітких механізмів стимулювання творчості педагогів-консультантів з молодіжного підприємництва є запорукою успішності даного виду діяльності. Встановлення міцних зв'язків закладу освіти з різними групами стейкхолдерів, зацікавлених у розвитку підприємницької компетентності майбутніх фахівців, може бути додатковим джерелом морального та матеріального стимулювання педагогів до участі у підготовці молоді до підприємництва. Без мотивації педагогічного колективу неможливо забезпечити необхідну мотивацію здобувачів освіти.²⁵⁴ Лише переконаний педагог здатен переконати здобувача освіти, розкрити його внутрішні емоційні резерви, важливі для здобуття необхідних для підприємницької діяльності знань, умінь і навичок. Важливу роль відіграватиме загальний стиль діяльності педагогічного колективу: пунктуальність педагогів, їх повага до часу здобувачів освіти, добір актуальних і раціональних завдань, формування адекватного навчального навантаження, формування практико-орієнтованого змісту консультування тощо.

Результативність консультування з молодіжного підприємництва має прямий зв'язок із ефективністю координації діяльності усіх суб'єктів консультування. Ця закономірність свідчить про те, що відсутність чітких злагоджених дій усього педагогічного колективу здатна унеможливити досягнення визначеної мети. Відтак, для забезпечення ефективності консультативної діяльності важливо сформувати певний координаційний центр (або обрати координатора) та наділити його офіційними повноваженнями, необхідними для оперативного й ефективного вирішення робочих завдань. Варто уникати появи ознак формального підходу до створення координаційного центру (вибору координатора): авторитарне покладання обов'язків із координації на заступників, методистів, психологів, інших членів колективу без їх на те згоди (примусове призначення), створення додаткового навантаження «на громадських засадах» без змін в оплаті праці працівника; призначення координатором особи без досвіду в цій сфері діяльності та авторитету в колективі; неврахування думки здобувачів освіти (студентського самоврядування, профсоюзної спілки). Як показує досвід упровадження багатьох педагогічних проєктів, саме на цьому етапі відбувається гальмування процесу реалізації педагогічної ідеї. Багато

²⁵⁴ Yershova, L. (2020). The Technology for Developing Entrepreneurial Competency in Future Qualified Specialists Using Self-Management Elements. *Professional Pedagogics*, 1(20), 151–159.

закладів освіти так і не позбавилися формального радянського підходу, що по суті, закріплював у закладах освіти «академічний феодалізм», несумісний із бізнес-мисленням, без якого неможливо сформувати в учнівської молоді підприємницьку компетентність. Координаційний центр (координатор) має не лише включити консультаційну діяльність у загальний план роботи з розвитку підприємницької компетентності, а й забезпечити його системне виконання та звітування.

Повномасштабне військове вторгнення РФ на територію України змінило вітчизняний ринок праці, потреби роботодавців та їх очікування щодо підготовки фахівців. Якщо до 2022 р. малий бізнес в Україні мав здебільшого організаційно-правові і логістичні проблеми, то після повномасштабного вторгнення – такими стали обставини непереборної сили (окупація, руйнування логістичних шляхів, знищення приміщень і обладнання, втрата професійних кадрів, зміна споживацьких пріоритетів тощо). Водночас поступ вітчизняної професійної освіти на шляху до реалізації Цілей сталого розвитку не може бути зупинений. Зокрема, попри економічну нестабільність і постійну загрозу життю працівників, малий бізнес України виявив життєздатність, спроможність забезпечувати потреби населення й розвиватися. За таких умов підготовка майбутніх кваліфікованих робітників до самозайнятості шляхом відкриття і ведення власної справи дуже сприятиме реалізації в Україні Цілі 8 Сталого розвитку, що орієнтує політику держав на досягнення гідної праці й економічного зростання. Це визначає актуальність упровадження в закладах П(ПТ)О методики консультування здобувачів професійної освіти з молодіжного підприємництва. Організація такого консультування може сприяти: зменшенню безробіття і зниженню державних дотацій на утримання безробітних, збільшенню кількості легальних малих підприємств і зростанню надходжень до державного бюджету; розвитку мережі малих підприємств у кожному регіоні, що у воєнний час виявилися найбільш мобільними і здатними до швидкого відновлення логістичних ланцюжків; стабілізації психологічного стану молодих людей в умовах воєнної невизначеності через формування готовності сприймати чергові проблеми як нові можливості; прискоренню повоєнного відновлення України і сталого розвитку її суспільства.